

Az író a kupacok között

Goethe és az orgazmus

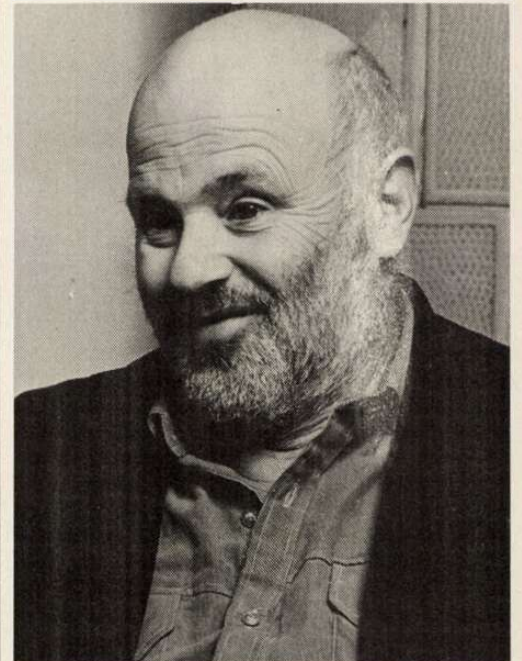
Nyugat-Berlin az elmúlt két évtizedben a szabadság, az intellektualizmus és a lehetőségek egyik szigete volt. S vonzó menedék, sőt alkotóház azok számára, akiket kitiltottak vagy eltanácsoltak Kelet-Európából. De hol van már az a Kelet-Európa és hol ez a Nyugat-Berlin? Az elmúlt napokban berlini írók vendégeskedtek a budapesti Múcsarnokban, és magyar-német szerzőpárosok olvastak fel írásaikból. Jelen volt **Eörsi István** is, akit sokféle kapcsolat fűz Berlinhez s a német kultúrához. Szénási Sándor beszélgett vele.

– Fűzi-e valamilyen szenvedély Németországhoz, a német kultúrához? Nem is a szellemi teljesítményekre gondolok elsősorban, hanem arra, hogy **Eörsi István** voltaképpen egy olyan ország szülötte, kulturális neveltje, állampolgára, amely sokkal szétfolyóbb, sokkal kevésbé markáns, mint Németország...

– Több oldalról is kötődöm ehhez a kultúrához. Egyrészt filozófiailag az első ember, aki személyesen is fontossá vált számomra, Lukács György volt. Lukács közvetítésével elég sok időt töltöttem a német filozófia olvasásával. Nem mondhatom, hogy tanulmányozásával, mert odáig nem jutottam. A totalitásra irányuló szenvedélye ennek a filozófiának – főként Hegelről és Marxról beszélek, teljesen függetlenül attól, hogy mi az, amit az ember végül elfogad vagy elutasít – számomra mindmáig példaszéri. A másik nagy hatás, amely Németországból ért, az a német költészeté, és ezen belül is elsősorban Heinrich Heine hatása volt. Heine *Németország* című költeményét már börtönéveim előtt, egészen fiatalon el-

kezdtem fordítani. A pátosznak és a pátoszt is megsemmisítő iróniának ez – elnézést a kifejezésért – a dialektikus egysége olyan mértékben megragadott, hogy úgy éreztem: Heine összes verseit meg tudnám írni, ha tehetségesebb volnék. Azt gondoltam, ha valaki ennek a két végletes érzelmenek, indulatnak az egységéből építkezik – és ez olyan mélyen egyezik az én alkatommal –, akkor annak a munkásságában érdemes mélyen elmerülni. Ezt a fajta örömet megtaláltam különben Brechtben is, akit Magyarországon mint költőt nem nagyon ismernek és még kevésbé becsülnék. Pedig nagyon nagy költészet ez, amelyben a prózaiságnak és a szenvedélynek kivételes egysége jött létre. A látszatpróza mögött igazi nagy indulatok rejlenek.

A német kultúrában rendkívül nagy hatást tett rám még főként Goethe, de Schiller is. És mostanában Kleist és Hölderlin. A Hegellel és Marxszal kapcsolatban említett teljességigény az összes német költő közül, akit ismerek, Goetheben látszik a legfantasztikusabban megvalósulni. A Faust olyasfajta világkölte-

Eörsi István: „A magyar nyelv élvezetében, izlelésében nőtettem fel, és lettem íróvá”

mény, mint *A szellem fenomenológiája* a világfilozófiában. Egyszerűen az emberi teljességet próbálja megfogalmazni. Ez persze kilátástalan vállalkozás, de amit Goethe mégis elért, az is döbbenetes. És a német kultúra e nagy vonulatának – a német filozófiának és költészetnek – jellemzője, hogy merőben antiprovinciális. Az a mondat, amely Magyarországon elhangozhat – maga túl okos ahhoz, hogy művész legyen –, az német nyelvre egyszerűen lefordíthatatlan. Németországban is van persze sokféle provincializmus. Szerintem például a náciizmus – úgy, ahogy van –, egyfajta provincializmus szülötte. A fajelmélet mindenestre provinciális, a német kultúrának az alattvalói létben gyökerező vonulata is teljesen az. Ez az, amit a nagy német író, Heinrich Mann is, és az egész antifasiszta német irodalom is oly mélyen bírált és olyan pontosan ábrázolt. Nevezetesen az, hogy a fegyvelmen és az engedelmisségen felépülő hierarchikus struktúrákkal együtt létrejön valamiféle provinciális, partikuláris szörnyűség: az, ami Németországban még sokkal borzalmasabb következményekhez vezetett, mint Magyarországon. A német kultúra csúcsai tehát például lenn a mocsárból emelkedtek ki...

Zoo Palast, a volt nyugat-berlini filmfesztivál színhelye

Második haza

– Mint ismeretes – a könyvkiadási tilalmak éveiben – **Eörsi István** Nyugat-Berlinben élt, s Berlinbe, Németországba most is rendszeresen visszajár. Milyen kapcsolatai, kötődései alakultak ki? Talált-e ott második hazát?

– Második hazáról beszélni nagy túlzás volna, hiszen még abban sem vagyok biztos,

hogyan ezt elsőt megtaláltam. Úgy értem ezt, hogy az otthonosságnak azt az érzését, amelyet sokan a hazával azonosítanak, nagyon ritkán éreztem idehaza, és olykor valóban éreztem Berlinben. Igazi hazám azonban az sosem lehet, mert az író nyelvhez kötött. Akármennyire megtanul is az ember egy másik nyelvet, azért én a magyar nyelv folyamatoságában, élvezetében és ízlelésében nőtem fel, és ebben lettem íróvá. Ezt én sehol másutt nem tudom megkapni. Egyszer Lator László megjegyezte: ő nagyon jól tud németül, egy Goethe-versnek minden árnyalatát érti, de egy német úgy olvashat Goethét, ahogyan egy nő élvezni képes...

S miért, hogyan lett az ön számára éppen Nyugat-Berlin – illetve most már Berlin – az a hely, ahová érdemes visszajárni?

– Ez részben egy véletlennek köszönhető: mások közt én is DAAD-, vagyis a nyugat-berliniek által alapított egyéves akadémiai ösztöndíjat kaptam 1983-ban. A legjobbkor, mert 1982-ben vesztettem el kaposvári dramaturgi állásomat, és addigra kerültem teljesen feketelistára. Itthon tehát csak műfordításból tudtam volna élni. Az az egy év nagyon gondtalanul telt el. 2800 márka körül volt a havi fizetésem. Még család nélkül jártam New Yorkban is. S ott néhány értékes kapcsolatra tettem szert. A legfontosabb számomra az volt, hogy a Sabine vezetőivel megismerkedve át tudtam nekik adni a *Kihallgatás* – nem éppen sikerült – angol fordítását. Rögtön elfogadták a darabot. A Sabine – Peter Stein vezetésével – akkor vitathatatlanul a német nyelvterület legjobb színháza volt. És amint ezt eljátszották, lehetőségem támadt a kintmaradásra. 52 éves koromban történt meg velem először, hogy írásból meg tudtam élni.

A Kihallgatás révén aztán szakmai körökben nemcsak ismertté váltam, hanem elismertté is (sokkal elismertebbé, mint valaha, egészen a mai napig Magyarországon). Talán azért, mert szellemi berendezkedésem sok szempontból közelebb áll a német tradícióhoz, mint a magyarhoz. Hiszen az utóbbinak egyik vonulatát az ott ismeretlen antiintellektualizmus jellemzi. Nem Csokonaira gondolok persze, aki azt mondja: „ember és polgár leszek”, és nem is Adyra, hanem inkább má-

sokra, köztük Csokonai- és Ady-félreértelmzőkre. Az antiintellektualizmusnak Németországban nyoma sincs. Hozzá kell tenni, hogy Nyugat-Berlin légköre akkor – szigetszerűségénél, rendkívüliségénél, nemzetköziségénél fogva – igen kedvező volt. Nyugat-Berlin éppen nem német város, mint ahogy New York sem tipikusan amerikai. Ezenkívül baloldali város. Nyugat-Berlinben a legerősebb a kisebbségek iránti rokonszenv. Rengeteg török dolgozott ott akkoriban; sokan oda mentek, akik nem akartak katonák lenni (hiszen ez a város nemzetközi katonai ellenőrzés alatt állt), és sok volt ott a baloldali, illetve az alternatív gondolkodású fiatal is.

Kísérleti telep

– És ezen a kicsit belterjes, nagy kísérleti telepen az embereknek kezdeniük kellett valamit a helyzetükkel és egymással...

– Valóban volt valamilyen kísérleti jellege mindennek, már a város internacionalizmusából következően is. Rengeteg külföldi ösztöndíjas vendég, gondolkodó fordult meg ott, s így igen magas színvonalú szellemi élet alakult ki. Nyugat-Berlin mozhálózata a legjobb azok közül, amelyet valaha is láttam; volt olyan mozi, amelyik még éjjel kettőkor, sőt négykor is elkezdett játszani. És az éjszakai hálózatban a legjobb filmek mentek. A színház is elsőrendű volt abban az időben. Fantasztikus kiállításokat rendeztek. Pezsgő, remek viták folytak. Rengeteg pénzük volt erre persze.

– Napjainkban azonban a tenger ezt a szigetet előntötte. Egy korábbi NDK-beli ellenzéki szerint az NSZK főfalta Kelet-Németországot, és lehetséges, hogy most már örökké ellenzékben kell maradni. Mi a véleménye erről?

– Úgy látom, Kelet-Európa ma olyan irányba halad, hogy ha én alkatilag kevésbé volnék is ellenzéki, akkor most rákényszerülnék, hogy az legyek. Az emberekbe nagyon mélyen beivódott – lehet, hogy az NDK-ban is, de Magyarországon mindenképpen – a kisebb rossz iránti vonzalom. Nálunk ma ez a

rokonszenvfelfogás nem nélküli teljesen a realitást. Magam is abból indulok ki, hogy hál' istennek, szétesett a pártállam, vége annak, ami elviselhetetlen, szellemileg, emberileg, minden szempontból megalázó volt. S ha valami rossz épül is fel a helyére – amiről sajnos meg vagyok győződve –, ez akkor sem lesz már többé egyközpontú, nem lesz monolit, nem lesz egyetlen gúla. Amikor 1986-ban Nyugat-Berlinből hazakészülődtem (addigra ott már sokra vittem mint újságíró, nevezetesen a Theater Heuténak voltam állandó kolumnistája, én írtam az utolsó oldalt), elhatároztam, hogy utoljára írok valami nagy pimaszságot. Aztán fiktív beszélgetésben leírtam, hogy valaki megkérdi tőlem, mi a két rendszer közti különbség, és akkor azt mondom: a mi rendszerünk olyan, mint egy egységes, óriási szarkupac, és ha az ember valahogy lecsúszik róla, nincs mód visszamászni. A nyugati kapitalista államok viszont olyanok, mint sok kis kedves szarhalom, s ezek között, akinek szerencséje is van és tehetsége is, vagy legalább a kettőből az egyik megvan, az a halmoskák között kényelmesen berendezkedhet... Ilyen értelemben én ezt a kisebb rosszat elfogadom. De csak ennyiben egyezem ki vele, mert ugyanakkor azt is mondom: a mi egész közéletünk szemmel láthatóan nem óhajtja tudomásul venni – kivéve azt a néhány csacsit, aki mai napig is a régi kommunista uralom visszaállítását óhajtja –, hogy az alternatívaként felkínált másik nagy társadalmi rendszer sem képes arra, hogy az emberiség pusztá fennmaradását garantálja.

– Hogyan érzi most magát a kis kupacok között a most már Nagy-Berlinné vált városban? Mert hát a nagy halom leomlott, a kicsik viszont megerősödtek, és valahogy be kellene rendezkedni.

– Most itt élek, Magyarországon, oda csak ellátogatok, az így teljesen más érzés. Ott nem kell széttördelnem az időmet, ilyen interjúkat sem kell adnom, hanem írhatom a könyvemet, írhatom, amit írni akarok.

– Berlin az a vidéki, mégsem provinciális ház, ahová el tud menni?

– Igen, és Berlin egyben távlatot is ad az itthoni életemhez.

A WEAST a leggyorsabb nyomdai lehetőség!

48 óra alatt elkészülhet a működéséhez szükséges összes nyomtatványa. Cégkártya, levélpapír, boríték, öntapadós címke készítése, elképzései alapján. Prospektusok, leporellók, szórólapok, plakátok készítése minden méretben.

Keresse bizalommal

a **WEAST GRAFIKAI STUDIO**-t.

Telefon: 135-05-27

PARADISO RESTAURANT

Egy 100 éves magánvilla Budán

Asztalfoglalás:

156-1988

1126 Bp., Istenhegyi út 40/A.

- 168 ÓRA -

HIRDETÉSFELVÉTEL

a **Telegraf Kft.**-nél

(Bp., Könyves Kálmán krt. 76–78.)

Telefon: 114-3255